

Marzena Ruszkowska

SIEROCTWO SPOŁECZNE A MOŻLIWOŚCI JEGO KOMPENSACJI W RODZINNYCH FORMACH OPIEKI

Słowa kluczowe: sieroctwo społeczne, kompensacja, rodzina adopcyjna, rodzina zastępcza, rodzinny dom dziecka, wioska dziecięca.

Wstęp

Rodzina odgrywa szczególną rolę w życiu każdego człowieka, ma bowiem wpływ na kształtowanie się cech jednostki niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania w dorosłym życiu.

Jednakże zawsze funkcjonowały też i takie rodziny, które nie były w stanie z różnych przyczyn, należycie zaspokajać potrzeb swych członków, w związku z tym wśród nas żyły i żyć będą dzieci pozbawione naturalnego środowiska rodzinnego.

Sieroctwo zaliczymy więc do zjawisk bezpośrednio związanych z funkcjonowaniem rodziny i towarzyszących człowiekowi od momentu wyodrębnienia rodziny jako komórki życia społecznego.

Z biegiem czasu, w miarę wydzielania się rodziny z większych wspólnot, zjawisko sieroctwa stało się problemem społecznym, wymagającym wsparcia poza kręgiem rodzinnym.

Problematyka sieroctwa

Sieroctwo to zjawisko bardzo niepokojące, ze względu na zakres występowania, różnorodne formy oraz trudności diagnozowania i zapobiegania.

Pedagogika społeczna pojęcie sieroctwa rozumie jako: „stan pozbawienia dzieci, trwale lub przejściowo, szans wychowania we własnej rodzinie, ze względu na brak odpowiednich warunków opiekuńczo – wychowawczych”¹. Ogólnie można więc przyjąć, że jest to sytuacja dziecka pozbawionego właściwej opieki rodzicielskiej.

Do lat 60-ych, używano tego określenia w odniesieniu do dzieci, które straciły rodziców w wyniku śmierci. Takie dzieci określano mianem sierot naturalnych czy też biologicznych.

Obecnie obok sieroctwa naturalnego, rozróżnia się także sieroctwo społeczne (polegające na pozbawieniu dziecka należytej opieki rodziny naturalnej na skutek rozbicia jej struktury, patologii czy jakichś dewiacji), a niektórzy autorzy wymieniają również trzeci rodzaj tego zjawiska, a mianowicie sieroctwo duchowe, mające swą przyczynę w zawężeniu opiekuńczej funkcji rodziny i rozbiciu więzi uczuciowo-rodzinnej.

Termin sieroctwo społeczne jest pojęciem trudnym do zdefiniowania, gdyż nie ma jednoznacznego określenia tego pojęcia, dotyczy ono bowiem różnych, często nieporównywalnych sytuacji losowych dzieci.

Do literatury pedagogicznej termin ten wprowadziła A. Szymborska i określiła stan sieroctwa społecznego jako „obiektywną sytuację, której wspólnymi elementami są: brak opieki i oddziaływań wychowawczych ze strony żyjących rodziców w stosunku do swego dziecka, a także fakt długo-trwałego pobytu dziecka w środowisku innym niż dom jego rodziców, połączony z brakiem kontaktów lub kontaktem niewystarczającym pomiędzy dzieckiem a rodzicami”².

Według A. Szymborskiej³, sierota społeczny to dziecko pozbawione właściwej opieki ze strony rodziców, przy czym oboje rodzice, albo przynajmniej jedno z nich żyją.

O sierocznym społecznym możemy mówić w szerszym znaczeniu, gdy mamy do czynienia z sytuacją wspólnego zamieszkiwania i stałego kontaktowania się z rodzicami, pomimo braku odpowiedniej opieki rodzicielskiej.

¹ *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, (red.), D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999, s. 268.

² A. Szymborska, *Sieroctwo społeczne*, Warszawa 1969, s.14.

³ Tamże, s. 13.

Natomiast sytuacje, w których dziecko pozbawione jest oprócz opieki rodzicielskiej także i kontaktów z nimi określimy mianem sieroctwa społecznego w znaczeniu węższym.

Sieroctwo w szerokim zakresie obejmuje dzieci, które wykazują subiektywne poczucie osamotnienia, choć często mieszkają z rodzicami i przebywają pod ich opieką. Sytuacje takie określa się mianem „sieroctwa duchowe-go”, stanowiącego emocjonalną reakcję na niezaspokojone przez rodziców potrzeby miłości i psychicznego zrozumienia⁴.

I. Janicka⁵ stwierdza, że sieroctwo duchowe będące stanem psychospołecznym dziecka zawiera trzy wzajemnie powiązane elementy strukturalne: poczucie braku akceptacji emocjonalnej w rodzinie, brak zrozumienia, poczucie osamotnienia w rodzinie.

Przyczyny tego zjawiska są bardzo różne: brak czasu dla dziecka i rodziny, dezintegracja rodziny, konflikty, zaburzenia więzi emocjonalnej i inne.

Sieroctwo społeczne w znaczeniu wąskim obejmuje przede wszystkim sytuacje w których dziecko pozbawione jest opieki rodziców naturalnych i przebywa w środowisku zastępczym.

Biorąc pod uwagę fakt, że w literaturze przedmiotu spotkać się możemy z różnymi typami i rodzajami sieroctwa społecznego, będącego obrazem złożoności problemu i trudności w kompensacji tego zjawiska, przedmiotem zainteresowań niniejszego artykułu są sieroty społeczne przebywające poza domem rodzinnym.

Termin sieroctwo społeczne będzie oznaczał w takiej sytuacji stan, w jakim znalazło się dziecko, charakteryzujący się pozbawieniem go opieki ze strony rodziców biologicznych i przejęciem jej przez inne osoby czy instytucje, gdzie kontakt z rodziną naturalną jest sporadyczny bądź nie ma go wcale.⁶

Możliwości kompensacji sieroctwa

Skutkiem sieroctwa można i należy przeciwdziałać podejmując działania kompensacyjne.

Można przyjąć, że kompensacja to wyrównywanie i zastępowanie rodziny naturalnej innymi formami zastępczego rodzicielstwa.

Działalnością kompensacyjną w odniesieniu do środowiska rodzinnego, mającą na celu wyrównanie opóźnień w rozwoju umysłowym, uczuciowym, społecznym i fizycznym dziecka sierocemu zajmują się różne instytucje i organizacje społeczne.

W świetle Ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, dziecko sieroce, pozbawione właściwej opieki ze strony rodziców biologicznych może zostać umieszczone w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego (domy małego dziecka, domy dziecka), placówce interwencyjnej (pogotowie opiekuńcze), a także placówkach typu rodzinnego (rodzina adopcyjna, rodzina zastępcza, rodzinny dom dziecka, wioska dziecięca.)

Najbardziej skuteczny sposób kompensowania dziecku sierocemu braków opieki i wychowania ze strony rodziny własnej, stanowią rodzinne formy opieki.

Rodzina adopcyjna

Rodzina adopcyjna czyli przysposabiająca uważana jest za najbardziej korzystne rozwiązanie problemu dziecka pozbawionego kontaktu z rodziną biologiczną.

Przysposobienie w polskim ustawodawstwie definiuje się jako nawiązanie między przysposabiającym a przysposabianym stosunku prawnorodzinne, objawiającego się w postaci takich samych stosunków prawnych jak między rodzicami a ich dziećmi biologicznymi. Wiąże się z tym władza rodzicielska, obowiązek alimentacyjny, pokrewieństwo itp.⁷

Głównym celem adopcji jest dobro dziecka, przejawiające się możliwością powstania między stronami stosunku adopcji silnej więzi emocjonalnej.

Przysposobić można osobę małoletnią, a w przypadku ukończenia 13 roku życia wymagana jest jej zgoda, chyba że dziecko nie jest zdolne do jej wyrażenia. Osoba przysposabiająca musi mieć pełną zdolność do czynności prawnych i posiadać kwalifikacje osobiste, gwarantujące dziecku właściwą opiekę. Między przysposabiającym a przysposabianym powinna być zachowana odpowiednia różnica wieku.

⁴ A. Maciarz, *Sieroctwo duchowe dzieci*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1991/6, s.242.

⁵ I. Janicka, *Rodzina a poczucie osamotnienia*, W: *Współczesna rodzina polska, jej stan i perspektywy*, (red.) H. Cudak, H. Marzec, Myslowice 2005, s. 328.

⁶ Tamże, s. 328.

⁷ *Adopcja teoria i praktyka*, (red.), K. Ostrowska, E. Milewska, Warszawa 1999, s. 17.

Adopcji podlegają dzieci, których rodzice biologiczni: nie żyją, zostali pozbawieni przez sąd władzy rodzicielskiej, wyrazili zgodę na adopcję swojego dziecka⁸.

Prawo polskie przewiduje 3 formy przysposobienia:

1. Całkowite, nierozwiązywalne, w którym mamy do czynienia z powstaniem skutków prawnych jak w rodzinach biologicznych. Warunkiem jest całkowite zrzeczenie się praw rodzicielskich przez rodziców naturalnych. Obowiązuje tu pełna tajemnica, akt urodzenia dziecka ulega zmianom, a stary podlega kasacji. Pokrewieństwo dziecka w stosunku do rodziny biologicznej wygasa a powstaje wobec rodziny adopcyjnej, bliższej i dalszej.

2. Przysposobienie pełne rozwiązywalne, posiada te same skutki prawne, lecz może zostać rozwiązane. Orzekane jest w stosunku do dzieci, których rodzice zrzekli się swych praw i wskazali osobę adoptującą, bądź w przypadku, gdy rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej przez sąd rodzinny. W akcie urodzenia pozostają dane rodziców biologicznych.

3. Przysposobienie niepełne, nie rozciąga się na dalszą rodzinę i może ulec zmianie. Dziecko zachowuje więzi z rodziną biologiczną. Forma rzadko stosowana, szczególnie w stosunku do dzieci starszych⁹.

Adopcja jest najbardziej optymalną formą opieki kompensacyjnej nad dzieckiem sierocym, pozwala bowiem stworzyć identyczne warunki rozwoju jak w rodzinie naturalnej.

Ewa Milewska w swoich badaniach podaje iż rodzice adopcyjni to najczęściej: ludzie pomiędzy 30 a 40 rokiem życia, z wykształceniem średnim, pracujący zawodowo, o dobrym statusie materialnym, mieszkający w dużym lub średnim mieście. Ich związki trwają najczęściej od 6 do 10 lat, rzadziej dłużej, a ich cechą jest bezdzietność¹⁰.

Rodzice adopcyjni kierują się chęcią posiadania i wychowywania potomstwa, podejmują więc świadomą decyzję i przygotowują się na jego przyjęcie.

Mimo że ogólna liczba dzieci wychowujących się poza rodziną własną wzrasta, liczba przysposobień maleje. Według rocznych sprawozdań Ministerstwa Sprawiedliwości w 1990 roku przysposobiono 3629 dzieci, w 1995 – 2495 dzieci a w 1999 już tylko 2344 dzieci¹¹.

Rodzina zastępcza

Rodzina zastępcza jest zaraz po adopcji równie korzystną formą opieki i wychowania dziecka sierociego.

Rodzina zastępcza powstaje, gdy małżeństwo lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, w tym także osoba pozostająca w związku nieformalnym bierze na wychowanie nie więcej niż troje dzieci (chyba że jest to rodzeństwo), przy czym pomiędzy opiekunami zastępczymi a dziećmi nie powstają takie same skutki prawne, jak w procesie adopcji¹².

Rodzinę zastępczą W. Okoń¹³ w Słowniku Pedagogicznym definiuje jako: rodzinę wychowującą dzieci, których rodzice nie żyją bądź nie są w stanie ich wychowywać.

Natomiast D. Lalak, T. Pilch¹⁴ w Elementarnych Pojęciach Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej piszą, iż: jest to forma całkowitej okresowej opieki dla dzieci opuszczonych, pozbawionych opieki rodzicielskiej, które z powodu przeszkód prawnych (rodzice pozbawieni władzy rodzicielskiej) lub wieku (dzieci starsze) nie mogły być przysposobione.

Rodzina zastępcza powinna stanowić takie samo, bądź bardzo zbliżone środowisko życia dziecka jak rodzina naturalna.

Umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej dokonuje się na skutek orzeczenia sądu opiekuńczego, będącego konsekwencją ograniczenia, zawieszenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej jego rodziców biologicznych. Rodzic zastępczy sprawuje opiekę faktyczną nad dzieckiem (piecza bieżąca), zajmuje się jego wychowaniem i reprezentowaniem jego interesów, jak również przejmuje za nie odpowiedzialność

⁸ M. Andrzejewski, *Prawna ochrona rodziny*, Warszawa 2003, s. 73.

⁹ A. Kalus, *Rodzina adopcyjna, W: Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej*, (red.), J. Brągiel, S. Badora, Opole 2005, s. 258-259.

¹⁰ E. Milewska, *Kim są rodzice adopcyjni?*, Warszawa 2003, s. 142.

¹¹ M. Kolankiewicz, *Problemy opieki nad dziećmi w Polsce lat dziewięćdziesiątych*, W: *Zmiany w systemie opieki nad dziećmi i młodzieżą*, (red.), Z. W. Stelmaszuk, Katowice 2001, s. 57.

¹² M. Andrzejewski, *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie rodzin zastępczych. Komentarz do rozporządzenia*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001/4, s. 33.

¹³ *Nowy Słownik Pedagogiczny*, (red.), W. Okoń, Warszawa 2001, s. 337.

¹⁴ *Elementarne ...*, s. 242.

cywilnoprawną. Inne obowiązki i prawa wynikające z władzy rodzicielskiej należą do rodziców naturalnych dziecka.

Sąd zanim podejmie decyzję o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej ma obowiązek zasięgnąć opinii o opiekunach odnośnie ich umiejętności, osobowości i zasadności powierzania im dzieci sierocych. Opinie takie na wniosek sądu zwykle wydają ośrodki adopcyjno-opiekuńcze.

Dużo rzadsze przypadki pojawiające się, w razie konieczności zapewnienia dziecku natychmiastowej opieki, stanowią możliwości umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej na wniosek lub za zgodą rodziców dziecka na podstawie umowy cywilnoprawnej, zawartej pomiędzy rodziną zastępczą a starostą właściwym ze względu na miejsce zamieszkania tejże rodziny. O takiej umowie starosta zobowiązany jest powiadomić sąd opiekuńczy, który następnie orzeka o umieszczeniu dziecka w danej rodzinie, nie ingerując w sferę władzy rodzicielskiej. W takich przypadkach sprawowana jest tylko piecza bieżąca (czyli troska o codzienne funkcjonowanie i prze-bywanie z małoletnim we wspólnocie domowej)¹⁵. Przypadki tego typu mają miejsce kiedy rodzice wyjeżdżają na dłuższy okres z kraju, podejmują długo-trwałe leczenie itp. Najczęściej opiekę nad dziećmi sprawują dziadkowie lub najbliższa rodzina.

Funkcje rodziny zastępczej pełnione są do momentu uzyskania pełnoletności, lub ukończenia szkoły, w której podjęło naukę przed uzyskaniem pełnoletności, o ile nadal przebywa w tej rodzinie.

Rodzinę zastępczą może stanowić małżeństwo, lub osoba samotna, jeśli jest w stanie zagwarantować właściwe wypełnianie powierzonych zadań, posiadający pełnię praw obywatelskich i cywilnych, obywatelstwo polskie, stałe miejsce zamieszkania w Polsce, nie były pozbawione praw rodzicielskich i opiekuńczych, nie są chore na chorobę uniemożliwiającą sprawowanie opieki oraz mają odpowiednie warunki mieszkaniowe oraz stałe źródło utrzymania, uzyskały pozytywną opinię ośrodka pomocy społecznej, właściwego ze względu na miejsce zamieszkania¹⁶.

Inną bardzo ważną przesłanką doboru opiekunów zastępczych jest wcześniejsze przygotowanie kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, szczególnie zaś dla dzieci dotkniętych trwałym kalectwem, potrzebujących pielęgnacji albo innymi zaburzeniami wymagającymi pomocy specjalistycznej.

W doborze rodziny zastępczej uwzględnia się pierwszeństwo rodziny spokrewnionej czy spowinowaconej z dzieckiem, bądź wskazanej przez rodziców. Istotną sprawą jest również zasada nie rozdzielania rodzeństwa i w miarę możliwości umieszczania ich w jednej rodzinie zastępczej oraz reguła, że pomiędzy opiekunami a dziećmi powinna być odpowiednia różnica wieku (z wyjątkiem sytuacji gdy opiekę sprawuje starsze rodzeństwo).

Za właściwy dobór kandydatów i odpowiednie realizowanie zadań przez rodziny zastępcze odpowiedzialne jest powiatowe centrum pomocy rodzinie.

Instytucja ta powinna organizować szkolenia dla przyszłych opiekunów zastępczych sama, bądź za pomocą ośrodków adopcyjno-opiekuńczych.

Pomoc udzielana rodzinom zastępczym to wsparcie finansowe i poradnictwo w sprawach dydaktycznych i wychowawczych.

Wszystkim typom rodzin zastępczych przysługuje pomoc pieniężna, uzależniona od typu rodziny, przyznawana na częściowe pokrycie kosztów utrzymania dziecka umieszczonego w danej rodzinie. Podstawę do wyliczenia wysokości tej pomocy stanowi kwota regulowana ustawą o pomocy społecznej.

Rodzinny dom dziecka

Kolejną instytucją opieki rodzinnej nad dzieckiem sierocym jest rodzinny dom dziecka. Jest to placówka opiekuńcza – wychowawcza strukturalnie i funkcjonalnie zbliżona do rodziny wielodzietnej, mająca zapewnić dziecku sierocemu częściowo lub całkowicie pozbawionemu opieki rodzicielskiej, całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokoić jego niezbędne potrzeby.

Rodzinny dom dziecka jest placówką koedukacyjną, mogącą przyjąć od 4 do 6 wychowanków, w uzasadnionych przypadkach (np. rodzeństwa) ta liczba może być wyższa, nie powinna jednak przekraczać 12 osób. Dzieci kierowane do placówki są w bardzo różnym wieku,

¹⁵ M. Andrzejewski, *Prawna...*, s. 61.

¹⁶ *Zagrożone dzieciństwo. Rodzinne i instytucjonalne formy opieki*, (red.), M. Kolankiewicz, Warszawa 1998, s. 259.

najczęściej mieszczą się w tzw. normie rozwojowej, wymagają zindywidualizowanych metod oddziaływania¹⁷.

Pobytek dziecka w placówce powinien mieć charakter przejściowy – do czasu powrotu dziecka do rodziny naturalnej, jednakże w przypadku gdy okaże się to niemożliwe, może ono pozostać w rodzinnym domu dziecka do momentu uzyskania pełnoletności, lub czasu, kiedy ukończy rozpoczętą wcześniej edukację.

Dziecko, aby zostać umieszczone w placówce rodzinnej, musi spełnić określone kryteria, w których brany pod uwagę jest: stan zdrowia fizycznego i psychicznego dziecka, sytuacja rodzinna dziecka, zasada nie rozdzielania rodzeństwa, a także wiek dziecka (najlepiej między 3 miesiącem a 10 r. ż.), uregulowana sytuacja prawna, koedukacja¹⁸.

Placówki tego typu zwykle prowadzi małżeństwo, przy czym kieruje nią jeden z małżonków, który zostaje zatrudniony na etacie jako dyrektor i jednocześnie wychowawca. Z chwilą zawarcia umowy nabywa on wszelkie prawa pracownika, łącznie z wynagrodzeniem za pracę, prawami do zwolnień, urlopów, zabezpieczeń socjalnych.

Dyrektor powinien mieć minimum średnie wykształcenie i ukończone szkolenie przygotowujące do pracy w placówce rodzinnej, a także pozytywną opinię ośrodka opiekuńczo-adopcyjnego.

Inne wymogi jakie powinien spełniać to: odpowiednie doświadczenie życiowe, dojrzałość społeczna i emocjonalna, dobry stan zdrowia, pełnia praw obywatelskich i cywilnych, obywatelstwo polskie, stałe zamieszkanie w kraju, odpowiednia różnica wieku między dyrektorem a podopiecznymi.

Zadania rodzinnego domu dziecka to przede wszystkim:

- a) Stwarzanie warunków do prawidłowego rozwoju psychofizycznego, emocjonalnego i społecznego poprzez zapewnienie potrzeby bezpieczeństwa i poczucia stabilizacji
- b) Dbalność o zdrowie dziecka, zapewnienie odpowiednich warunków materialnych
- c) Zapewnienie możliwości rozwoju edukacyjnego i przygotowania do przyszłego zawodu
- d) Nauka współżycia w grupie, dbalność o rozwój zainteresowań i zamiłowań dziecka
- e) Przygotowanie do samodzielnego życia¹⁹.

Podstawowe funkcje realizowane w rodzinnym domu dziecka to: opieka, wychowanie, kompensacja, reedukacja, socjalizacja.

Rodzinny dom dziecka to placówka, w której dyrektor powinien się kierować przede wszystkim takimi zasadami jak: kierowanie się zawsze dobrem dziecka i poszanowaniem jego praw.

Placówki tego typu dają swym podopiecznym, obciążonym różnym bagażem negatywnych doświadczeń życiowych, dają szansę na zaspokojenie podstawowych potrzeb, przezwyciężenie braków i powrót do normalnego życia, a tym samym lepszy start w dorosłość.

Wioska dziecięca

Ostatnią z form opieki kompensacyjnej zaliczaną do rodzinnych stanowi wioska dziecięca.

W Polsce pierwsza wioska dziecięca powstała w 1983 roku w Biłgoraju, kolejna w 1991 roku w Kraśniku, w 1994 w Rajsku, w 2000 r. w Siedlcach i w 2005 r. w Karlinie.

Wioskę dziecięcą w Rajsku w odróżnieniu od pozostałych zorganizowała Fundacja Wioski Dziecięcej „Maja” przy znaczącej pomocy Fundacji Polsko-Niemieckiej.

Pozostałe wioski to rezultat umów pomiędzy polskimi resortami oświaty (później edukacji) a Międzynarodowym Stowarzyszeniem Wiosek Dziecięcych SOS²⁰.

Funkcjonowanie wiosek dziecięcych oparte jest na czterech zasadach:

1. Matka w wiosce dziecięcej. Kobiety będące matkami zajmują się opieką i wychowaniem powierzonych im dzieci. Wymaga się od nich aby posiadały: wyższe wykształcenie, były samotne, zdrowe, w wieku 25 – 40 lat, posiadające odpowiednie predyspozycje osobowe (czyli np. łatwość na-wiązywania kontaktów, zdolność do empatii itp.).

Zanim kobieta zostanie zakwalifikowana jako odpowiednia kandydatka do opieki nad dziećmi musi wypełnić odpowiednią ankietę, przejść liczne specjalistyczne badania a na koniec przejść odpowiednie szkolenie teoretyczne i praktyczne z zakresu psychologii, pedagogiki, prawa rodzinnego, zasad żywienia i

¹⁷ Tamże, s. 39.

¹⁸ M. Wolska-Długosz, *Rodzinny dom dziecka. Wczoraj, dziś i jutro*, W: *Problemy teorii i praktyki opiekuńczej*, (red.), B. Matyjas, Kielce 2005, s. 176.

¹⁹ J. Maciaszkowa, *Z teorii i praktyki pedagogiki opiekuńczej*, Warszawa 1981, s. 138.

²⁰ *System opieki kompensacyjnej w zjednoczonej Europie*, (red.), S. Badora, D. Marzec, Kraków 2002, s. 146-147.

higieny. Matka jest głową rodziny, samodzielnie prowadzi gospodarstwo domowe, ponosi odpowiedzialność za powierzone jej dzieci. Ma obowiązek współpracować z dyrekcją wioski, pedagogiem, lekarzem i szkołą.

2. Rodzeństwo. Każda rodzina liczy od 6 do 8 dzieci, obowiązuje tu zasada nierozdzielania rodzeństw. Przyjmowane są dzieci w normie intelektualnej, głównie do 10 roku życia, a starsze tylko w przypadku posiadania młodszego rodzeństwa. Podopieczni wioski to zazwyczaj dzieci z różnego rodzaju zaniedbaniami intelektualnymi, emocjonalnymi, wychowawczymi. Dzieci te zwykle wykazują nieprawidłowe relacje ze światem dorosłych jak i rówieśników. Do placówki, na wniosek powiatowego centrum pomocy rodzinie, trafiają przeważnie liczne rodzeństwa, nie mające możliwości wychowywania się w rodzinie adopcyjnej czy zastępczej. Dzieci przebywające pod opieką jednej matki traktowane są jak rodzeństwo, sprzyja to bowiem wytworzeniu się silniejszych więzi emocjonalnych.

3. Dom wioskowy. Jest to miejsce gdzie każda matka zamieszkuje z powierzonymi jej dziećmi. To tutaj w serdecznej atmosferze dziecko uczy się życia rodzinnego. Dzieci współuczestniczą w prowadzeniu gospodarstwa domowego, pomagają w codziennych czynnościach, posiadają swe obowiązki co pozwala im poznawać właściwe wzorce życia rodzinnego.

4. Wioska. W jej skład wchodzi zazwyczaj 12 – 15 domów jednorodzinnych usytuowanych zazwyczaj na dużym kilkuhektarowym terenie. Na terenie wioski znajdują się miejsca przeznaczone do zabaw i rekreacji, świetlica, gabinety specjalistyczne, mieszkania służbowe. Dzieci uczęszczają do przedszkoli i szkół publicznych na terenie miejscowości, w której po-łożona jest wioska. Mieszkańcy wioski korzystają też z innych miejsc użyteczności publicznej w celu integracji okolicznych mieszkańców z wioskowymi. Wioski nie są izolowane, często odwiedzają je sąsiedzi, krewni, przyjaciele²¹.

Za realizację wszystkich zadań w wiosce odpowiedzialny jest dyrektor wioski. Natomiast patronat nad wszystkimi wioskami SOS sprawuje Stowarzyszenie SOS(funkcjonujące w Polsce od 1990 roku).

Dzieci mają zapewnioną opiekę aż do momentu uzyskania samodzielności życiowej, bowiem w wieku 15-16 lat przenoszą się do Domu Młodzieży SOS, stanowiącym kolejny etap w ich wychowaniu.

Wioska dziecięca w Rajsku jako jedyna nie jest wioską SOS. Jednakże zasady funkcjonowania, doboru matek, kwalifikowania podopiecznych są bardzo zbliżone do pozostałych. Różni je tylko organ założycielski (tutaj jest to Fundacja „Maja”) i sposób finansowania (dotacje państwowe i sponsorzy).

Wioski dziecięce tworzą dla dzieci opuszczonych warunki, które zapewniają im przede wszystkim pomoc i bezpieczeństwo w ścisłym związku ze środowiskiem. Głównym zadaniem tej formy opieki jest przygotowanie dzieci do życia w dorosłym, normalnym społeczeństwie²².

Wnioski

Działania kompensacyjne wiążą się z przejściowymi lub stałymi zaburzeniami układu rodzina – szkoła – środowisko i polegają m.in. na zaspokajaniu potrzeb emocjonalnych, potrzeby poczucia bezpieczeństwa, przynależności i innych.

Rodzinne formy opieki zastępczej zajmują bardzo ważne miejsce w systemie pomocy kompensacyjnej, ukierunkowanej na usuwanie przez opiekunów zastępczych w sytuacjach zagrożenia następstw czy też skutków różno-rodnych zagrożeń.

Takie formy opieki nad dzieckiem sierocym jak rodzina zastępcza, adopcyjna, rodzinny dom dziecka czy wioska dziecięca powinny stanowić takie samo, bądź bardzo zbliżone środowisko życia dziecka jak rodzina naturalna.

Rodzinne formy opieki pod każdym względem (m.in.: zaspokajanie potrzeb dziecka, indywidualne podejście do każdego podopiecznego, zapewnienie stabilizacji i poczucia bezpieczeństwa) wypadają korzystniej jak formy instytucjonalne.

Praca wychowawcza opiekunów zastępczych nie należy do najłatwiej-szych, wymaga od nich wiele poświęceń, wyrzeczeń, ogromnej cierpliwości, ale przede wszystkim wpływa o wiele korzystniej na rozwój dziecka sierocego jak opieka i wychowanie w placówkach o charakterze instytucjonalnym.

²¹ A. Róg, *Wioska dziecięca*, W: *Formy opieki, wychowania...*, s. 322-325.

²² W. Kowalski, *Zasady pedagogiczne wiosek dziecięcych SOS*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, Lublin 1998, t. XVIII, s. 261.

Streszczenie

Sieroctwo należy do zjawisk bezpośrednio związanych z funkcjonowaniem rodziny i towarzyszących człowiekowi od momentu wyodrębnienia rodziny jako komórki życia społecznego.

Pedagogika społeczna pojęcie sieroctwa rozumie jako: „stan pozbawienia dzieci, trwale lub przejściowo, szans wychowania we własnej rodzinie, ze względu na brak odpowiednich warunków opiekuńczo-wychowawczych”. Ogólnie można więc przyjąć, że jest to sytuacja dziecka pozbawionego właściwej opieki rodzicielskiej.

Termin sieroctwo społeczne może oznaczać, stan w jakim znalazło się dziecko, charakteryzujący się pozbawieniem go opieki ze strony rodziców biologicznych i przejęciem jej przez inne osoby czy instytucje, gdzie kontakt z rodziną naturalną jest sporadyczny bądź nie ma go wcale.

Skutkiem sieroctwa można i należy przeciwdziałać podejmując działania kompensacyjne.

Można przyjąć, że kompensacja to wyrównywanie i zastępowanie rodziny naturalnej innymi formami zastępczego rodzicielstwa.

Najbardziej skuteczny sposób kompensowania dziecku sierocemu braków opieki i wychowania ze strony rodziny własnej, stanowią rodzinne formy opieki: rodziny adopcyjne, rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka i wioski.

THE SOCIAL ORPHANHOOD AND THE POSSIBILITIES OF ITS COMPENSATION IN FAMILIES'S FORMS OF CARE

Key words: social orphanhood, compensation, adoptive family, forest family, family's home of children, children's village.

Summary

An orphanhood is connected with occurrences closely interrelated with family's functions and it accompanies a human life from the moment of a family separation as a small social life section.

Social pedagogy assents the term "orphanhood" as: a state of permanent or transient children's wantings in chances of upbringing in their own, biological families, because of a bad care and educational conditions.

This term may be recognized as conditions which surrounded a child, characterised as a luck of care by its biological parents and a need of taking it over by other people or institutions in case the contact with natural parents rarely or never exists.

Orphanhood's consequences should be damaged by compensation activity.

It's worth to be noticed that compensation is a way of matching and replacing a natural family by other forms of forest family.

The most successful method of compensation such a problem as a luck of care and education referring to orphans is to choose other forms of family's protection: adoptive families, forest families, family's home of children or children's village.

Literatura

1. Andrzejewski M., Prawna ochrona rodziny, WSiP, Warszawa 1999.
2. Andrzejewski M., Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie rodzin zastępczych. Komentarz do rozporządzenia, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 2001/4, ss.29-44.
3. Badora S., Marzec D. (red.), System opieki kompensacyjnej w zjednoczonej Europie, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2002.
4. Janicka I., Rodzina a poczucie osamotnienia, W: Współczesna rodzina polska, jej stan i perspektywy, (red.) H. Cudak, H. Marzec, WSP, Mysłowice 2005.
5. Kalus A., Rodzina adopcyjna, W: Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej, (red.) J. Brągiel, S. Badora, WUO, Opole 2005.
6. Kolankiewicz M., Problemy opieki nad dziećmi w Polsce lat dziewięćdziesiątych, W: Zmiany w systemie opieki nad dziećmi i młodzieżą, (red.) Z. W. Stelmaszuk, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 2001.

7. Kolankiewicz M. (red.), Zagrożone dzieciństwo. Rodzinne i instytucjonalne formy opieki, WSiP, Warszawa 1998.
8. Kowalski W., Zasady pedagogiczne wiosek dziecięcych SOS, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, Lublin 1998, t. XVIII, s. 255-262.
9. Lalak D., Pilch T. (red.), Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1999.
10. Maciarz A., Sieroctwo duchowe dzieci, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1991/6, ss. 242-244.
11. Maciaszkowa J., Z teorii i praktyki pedagogiki opiekuńczej, WSiP, Warszawa 1981.
12. Milewska E., Kim są rodzice adopcyjni?, CMPPP, Warszawa 2003.
13. Nowy Słownik Pedagogiczny, (red.) W. Okoń, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 2001.
14. Ostrowska K., Milewska E. (red.), Adopcja teoria i praktyka, CMPPP, Warszawa 1999.
15. Róg A., Wioska dziecięca, W: Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej, (red.) J. Brągiel, S. Badora, WUO, Opole 2005.
16. Szymborska A., Sieroctwo społeczne, WP, Warszawa 1969.
17. Ustawa o pomocy społecznej z dn. 12 marca 2004, Dziennik Ustaw z 2004 roku nr 64, poz. 593.
18. Wolska-Długosz M., Rodzinny dom dziecka. Wczoraj, dziś i jutro, W: Problemy teorii i praktyki opiekuńczej (red.) B. Matyjas, WAŚ, Kielce 2005.